

Fél évszázadnyi vonakodás

*A Leuenbergi konkordia jubileuma**

■ REUSS ANDRÁS

Evangelikus Hittudományi Egyetem
nyugalmazott egyetemi tanár
E-mail: andras.reuss@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2024.99.1.2

► **Ötven éve a magyar evangélikusok és reformátusok két okból csak vonakodva csatlakoztak a Leuenbergi konkordiához. Az úrvacsorai közösség lehetőségének kétszáz éve élő hazai gyakorlata hivatkoztak: elődeik megelőzték a konkordiát, amely így csak megszilárdítja a status quót. Nem törődtek azzal, hogy az irat miben lép túl ezen a gyakorlaton. Tartottak továbbá attól, hogy a tanbeli egyetértés tételeinek elfogadása a reformátori örökség feladásával jár. A szöveg azonban a reformátori hitvallások tartalmához ragaszkodva fogalmazta meg a közöset. Elfogadása tehát nem hűtlenség a reformátori örökséghez. A tanulmány röviden áttekinti a konkordiával szemben nemzetközi szinten megfogalmazott fenntartásokat, és reflektál azokra. A szerző rámutat: a hazai recepció (is) szinte teljesen figyelmen kívül hagyta, hogy itt az egyházközösség deklarálása is hangsúlyos. Ha ez nem nyilvánul meg tettekben, mentalitásbeli változásban, akkor nem lehet a sok tagból álló egyetlen testről, Krisztus egyetemes egyházáról beszélni.**

► *Kulcsszavak:* evangélikusok és reformátusok / Leuenbergi konkordia / úrvacsorai közösség / reformátori örökség / egyházközösség

Ha valaminek ötvenéves története van, az megemlékezésre méltó. A *Leuenbergi konkordia* megérte ezt a kort. Nem illő szó nélkül hagyni. Nem árt azonban némi visszafogottsággal ünnepelni. Az évtizedekkel ezelőtt, pontosan 1973. március 16-án elfogadott dokumentumot a kezdetektől egyrészt „nagyon előrehaladott felekezeti közömbösség”, másrészt „ökumenikus türelmetlenség” kísérte (DANTINE 1973, 91. o.). A hazai viszonyulás egészét egyfajta vonakodással jellemezném, amelyet különböző aggodalmak, tájékozatlanság, eljelentéktelenítés és értetlenségek magyaráznak.

Aggodalmak

A közös magyar szövegjavaslat helyeselte az evangélium közös értelmezését, amit a tervezet a reformátori hitvallások központi tartalmának nevez, és elégségesnek tart a szószék- és oltárközösség kölcsönös felkínálásához, beleértve ebbe az ordinációt és az intercelebrációt is. (Ez utóbbi fogalmat nem

* A Lelkészakadémia online előadásaként elhangzott 2023. szeptember 26-án.

pontosítja, de talán úgy kell érteni, hogy a közös úrvacsorai istentisztelet.) Ez a szövegmódosítási javaslat csak 1973. február 28-án kelt, a megadott határidőt elszalasztva terjesztették elő, ezért a magyarok terjedelmes törlési javaslatát már nem vették figyelembe.¹ A magyarok mégis aláírták, hiszen nem merült fel olyan kétség, hogy célkitűzésével ne értenének egyet. Hiszen a két egyház akkor már sok nemzedékre visszamenő hagyomány alapján ténylegesen úrvacsorai és szószéki közösségben élt, így – amint PRÖHLE Károly megfogalmazta – „egyházunk a fenntartások ellenére sem háríthatta el a Leuenbergi konkordia elfogadását, mert azt a hamis látszatot keltette volna, mintha azt az egyház-közösséget is bizonytalannak tartaná, amelyet tényleg gyakorolunk” (1975, 141. o.).

A kihagyásra javasolt, mégis az elfogadott szövegben maradt tételek Pröhle Károly szerint „a tényleg fennálló konszenzust” (uo. 140. o.) tartalmazzák „az evangélium értelmezése, a megigazulás, a kereszttség, az úrvacsora, a krisztológia és a predesztináció kérdésében – többnyire az evangélikus állásponthez közelebb eső formulákkal –, ugyanakkor [az elfogadott szöveg] hangsúlyozza az eredeti reformátori hitvallások érvényességét, és elismeri, hogy vannak különbségek, amelyekről további teológiai dialógust kell folytatni” (uo.). Fenntartásaikat a magyarok azzal indokolták, hogy „a tételek többféleképpen értelmezhetők, ezzel elfedik a még fennálló különbségeket, és minden tiltakozás ellenére is hitvallás benyomását keltik” (uo.).

Még akkor is, ha az evangélikus és református hitvallási iratok további érvényességét megerősíti az irat, megszívlelendő az az aggodalom, hogy a konkordia elfogadásával a két egyház hűtlenné válik reformátori örökségéhez. Élesen fogalmazta meg ezt a félelmet Ordass Lajos kérdése: „Most akkor a *Leuenbergi konkordia* szellemében önként adjuk meg magunkat a kálvinizmusnak?”² Ő súlyos lelkiismereti kérdésként is nézi a dolgot: „...miután annyi, Istentől megáldott generáció hűségesen kitartott lutheránus hitében (an unserer Lutherischen Konfession), s azért gyakran még mártíriumot is szenvedett, most a mi generációnk az, amely miatt elvész a lutheránus kegyesség (lutherische Frömmigkeit)?”³ Hangot adott annak a baljós előérzetének is – ami az egység irányába tett minden lépésnek kétségtelen veszélye –, hogy a konkordia további széttagozódás veszélyét hozhatja magával.

Ezen aggodalmak hátterében érdemes figyelni a reformátori hitvallások érvénye tekintetében mutatkozó árnyalati különbségre is. Míg ugyanis a reformátusok a hitvallás aktuális jellegét, az evangélikusok sokkal inkább azok normatív jellegét hangsúlyozzák (DIETER 2012, 24. o.) úgy, hogy az evangélium teljes, ma is megőrzendő megértéséhez szükségesnek tartják.⁴

Egyszer át kellene tekinteni azt is, hogy mennyiben táplálják ezt az aggodalmat olyan konkrét tapasztalatok, amelyek nem tanbeli eltérésekben gyökereznek, hanem például eltérő mentalitásból, a politikai hatalomhoz való viszonyulás más voltából, a közéleti felelősség gyakorlásának más felfogásából, a nagyobb tömeggel járó dominancia kísértéséből vagy egyszerűen csak az egyházi közösségekhez méltatlan, mert testvérietlen vetélkedésből fakadnak.

¹ A Magyarországi Református és Evangélikus Egyház alkalmi közös bizottsága: Állásfoglalás és szövegjavaslat az úgynevezett Leuenbergi Konkordia 1971. szeptemberi tervezetével kapcsolatban. *Theológiai Szemle*, új folyam, 16. évf. 1973/3–4. sz. 90–91. o. Aláírói evangélikus részről: Harmati Béla, Pröhle Károly, Selmeczi János, református részről: Kovách Attila, Kürti László, Szabó László Ambrus. Német szövege: Stellungnahme und Textvorschlag der gemeinsamen Sonderkommission der reformierten und lutherischen Kirchen in Ungarn zum Entwurf der sogenannten Leuenberger Konkordie vom September 1971. Budapest, 1973. február 28. (Gépelte kézirat.)

² ORDASS 1974, 275. o. Idézi ITTÉS 2017, 8. o.

³ ORDASS 1974, 276. o. Idézi ITTÉS 2017, 8. o.

⁴ ORDASS 1974, 276. o. Idézi ITTÉS 2017, 9. o.

Tájékozatlanság

Idehaza – a fent említettek ellenére – a konkordia elfogadása idejétől mindmáig gyakran hangzik el, hogy olyasmiről van szó, ami Magyarországon közel másfél évszázada élő gyakorlat. Azonban csak megszorításokkal állja meg a helyét ez a vélemény. Az 1833-ban aláírt nagygyeresdi egyezség egyrészt a filiákban élő hívek jogaként és kötelességeként írta le, hogy „valamennyire csak lehetséges és csak a legszorgosabb és legsürgetőbb eseteket s elháríthatatlan akadályokat vévén ki[,] mindenkor az ő anyaecklésiájok prédikátorának, mint az ő tulajdon lelkipásztorjuknak szolgálatával éljenek” (MÁRKUS 2006, 37. o.). Ha a két hely távolsága miatt „vagy a közbejönni szokott árvizek s más történhető akadályok, vagy a sürgető körülműllások” (uo.) és betegség (uo. 38. o.) esetén lehet kérni úrvacsora kiszolgáltatását a másik felekezet helyi lelkészétől, akinek pedig kötelessége azt teljesíteni, akkor nem hétköznapi rutinról vagy nagyünnepi alkalomról van szó. Ilyenkor a beteg „ősi hitének rítusai szerint” kell kiszolgáltatni, ami azt jelenti, hogy a református lelkész tartson házánál ostyát (uo.), az evangélikus pedig nyilván gondoskodik kenyérről. Oltárközösségnek nevezni ezt a szabályozást nem lehet,⁵ mert az feltételezi az általános érvényűséget. Az úgynevezett kéri (1830) és nagygyeresdi (1833) egyezmény nem volt országos érvényű, hanem a Tiszáninneri és a Dunántúli Egyházkerületre vonatkozott. Az utóbbit 1900-ban egy általános érvényű megállapodással váltották fel, amelyet 1917-ben mindkét részről felbontottak.⁶ Ennek ellenére a két felekezetben kétségtelenül széles körben elterjedt egyfajta gyakorlati úrvacsorai vendégszeretet.⁷ Intézményessé ez talán csak a világháború előtti és mai közös protestáns tábori lelkészségben lett. A gyülekezetekben – úgy tűnik – napjainkban nem a régi egyezség, hanem a két felekezet híveinek egymáshoz való viszonya a meghatározó. Ezt befolyásolja a lelkészek lelkesége és teológiai irányultsága is.⁸

Mivel ez a vendégszeretet a jézusi szerzetési igéken túl azon az implicit egyetértésen alapult, amely a Szentírást tekinti a hit alapjának és mértékének, ezért nem lehet a *Leuenbergi konkordia* által kinyilvánított és kölcsönösen elfogadott alaptételeken nyugvó oltár- és szószékközösséggel azonosítani. Viszont az az állítás sem pontos, hogy az úrvacsorai vendégszeretet Magyarországon csak Leuenberggel kezdődhetett el.

Jelentéktelenítés

A magyarországi értékelések már 1973-ban és azóta is szinte kizárólag az úrvacsorai közösség lehetőségét emelik ki a konkordiából, amely úgymond nálunk már évszázados gyakorlat. Olykor hozzátették, hogy erre elsősorban a német protestantizmusnak volt szüksége. Az ő képviselőik a 16. század óta sok heves vitát folytattak egymással, de földrajzilag elkülönülve éltek és tanítottak. A második világ-

⁵ Római katolikus pap is megáldoztathatja a haldokló protestánt, de ez sem oltárközösség.

⁶ MÁRKUS 2006, 68. o. Terray László levelének részletét a nagygyeresdi egyezményről lásd: *Lekipásztor*, 1992/9. sz, 302–303. o.

⁷ A nagygyeresdi egyezményről: „Ott még vagy már nem voltak teológiai érvek, csupán a testvérek egymásra találása történt meg.” (GAÁL 2006, 28. o.)

⁸ Csöglén az 1960-as évek táján a konfirmáció előtt a hívek mindig emlékeztettek, hogy készsüünk kényeret az úrvacsorával élni kívánó reformátusokra gondolva. Nem tudom, hogy az 1920–30-as években, amikor még nem volt ott evangélikus templom és lelkész, és az evangélikus gyerekeket nem fogadták be a református iskolába, akiknek ezért a szomszédos katolikus Kiscsőszre kellett átjárniuk, vajon kiszolgáltatták-e az úrvacsorát az evangélikusoknak, s ők kívántak-e élni vele ilyen körülműnyek között.

háborút követő tömeges népességmozgás miatt jelentős igény volt, hogy a másik tartományi egyház területére érkezők új lakóhelyükön is élhessenek az úrvacsorával.⁹ A református és evangélikus hívek Magyarországon is egyre kevésbé alkotnak homogén szigeteket, hanem területileg és családirag is egyre inkább elvegyülve élnek. Ezért anakronisztikus az a sokszor hangoztatott megállapítás, hogy a *Leueneri konkordiának* nálunk nincs jelentősége.

Még ha szavakkal nem is jelentéktelenítjük a konkordiát, nehezen megválaszolható Gaál Botondnak a negyvenéves évfordulón feltett kérdése, hogy „vajon valóságos egyetértéssé mélyültek-e az egyházaink teológiai tételeiben megfogalmazottak? Különösen is kérdezzük ezt most az úrvacsorával kapcsolatban. Bizony, itt azt kell mondanunk, hogy nem. Nem azért, mert nem akarjuk, hanem azért, mert nem tettünk érte eleget.” (GAÁL 2006, 29. o.) A debreceni professzor nemcsak kérdez, hanem folytatja is: „...nálunk ez a fajta »ökumenikus békesség« már Nagygeresd óta, tehát 140 évvel korábban megvolt, mint azt a Leueneri konkordia megfogalmazta.” (Uo. 31. o.) Bár „volt egy-két közös úrvacsorázás, de – úgy tűnik – semmilyen lényegi közeledés nem történt a Leueneri konkordia szellemében. A híveink erről alig tudnak valamit. Olyasféle csendes, békés egymásmellettségben élünk. Röviden összefoglalva: én elégedetlen vagyok.” (Uo. 30. o.)

Előrelépés az úrvacsora értelmezésében

A *Leueneri konkordiának* a szekuláris közvélemény előtt is leginkább érthető eredménye az úrvacsorai közösség hivatalos lehetősége, de egyúttal többek által leginkább vitatott is az úrvacsoráról szóló öt szakasz (LK 15–16, 18–20).¹⁰ Nem ez volt az első alkalom, hogy a wittenbergi és a svájci reformáció képviselői közös szöveget fogadjanak el az úrvacsoráról, hanem az 1529-ben megfogalmazott *Marburgi cikkek*, amelynek 15. tételében öt állításban egyetértettek, csak a testi jelenlét kérdésében – amint írták – „ez idő szerint nem egyeztünk meg” (LVM 7: 491–494. o.). Közel ötszáz év sok próbálkozása után Leuenerben ismét a közöset foglalták össze. Úgy volt ez lehetséges, hogy nem az ötszáz évvel ezelőtti kérdésfelvetés, problémalátás és terminológia használatával keresték az egyetértést, hanem új nyelvi és tartalmi megközelítésre törekedtek. Nem a világnézeti gondolkodás felől közelítettek, vagyis hogy miként kell elképzelnünk az értünk meghalt és feltámadott Krisztus jelenlétét az úrvacsorában. Ennek hátterében az a meggyőződés áll, hogy a Jézus Krisztusban való hitet és az úrvacsora ajándékát nem csak a reformátorok nyelvén és az ő fogalmaikkal lehet helyesen kifejezni.¹¹ Alaposan átgondoltak ezek a szakaszok, amelyek a tizenöt évvel korábbi *Arnoldshaini tételekkel* számos ponton azonosak, de új utat kezdenek azzal, hogy kijelentik: mindez nem jelenti a reformátori hitvallási iratok félreállítását, hanem fenntartják azok érvényét. Nem arról van tehát szó, hogy az evangélikus vagy a református úrvacsorátant el kellene felejteni, mert fel kell váltania egy harmadiknak, a leueneri úrvacsoratanak, hanem a közösen elfogadott tételeket az eddigiek mellé állítják. Megtehették ezt azért, mert más

⁹ Elsősorban a németországi uniált egyházak sürgetésére munkálkodott 1947-től 1957-ig egy evangélikus, református és uniált egyházakhoz tartozó szakértőkből álló munkacsoport egy közös dokumentum megalkotásán, amelyet *Arnoldshaini tételek* elnevezéssel tettek közzé, de nem kapott hivatalos elismerést. Az előzményeket leírja, a szöveget közli és a különböző értékeléseket ismerteti OTTLYK 1963.

¹⁰ A konkordia szövege magyar és más nyelveken elérhető itt: <https://www.leuener.eu/documents/>.

¹¹ „...megtanulták, hogyan különböztessék meg a reformátori hitvallások bizonyágtételének tartalmát azok történetileg meghatározott gondolkodási formáitól.” (LK 5.) Lásd még: KÖRTNER 2023, 2–3. o.; DIETER 2012, 19. o.

szavakkal, más fogalmakkal, más nézőpontból szólnak ugyan, de nem hűtlenek a reformátori hithez. Nincs olyan állítása a konkordiának, amelyet hitvallásaink felől kifogásolnunk kellene.

„15. Az úrvacsorában a feltámadott Jézus Krisztus mindenkiért feláldozott testében és vérében önmagát adja nekünk az ígéret ígéje által, a kenyér és a bor színe alatt. Ezáltal adja nekünk a bűnbocsánatot, és felszabadít minket a hitben való új életre. Újra megtapasztalhatjuk, hogy testének tagjai vagyunk. Erőt ad nekünk embertársaink szolgálatához.

16. Amikor az úrvacsorát ünnepeljük, Krisztus halálát hirdetjük, aki által Isten kiengesztelte a világot. Vallást teszünk a feltámadt Úr jelenlétéről. Az Úr hozzánk jövetelén örvendezve várjuk az ő dicsőséges visszajövetelét.

18. Az úrvacsorában a feltámadott Jézus Krisztus mindenkiért feláldozott testében és vérében önmagát adja nekünk, az ígéret ígéje által, a kenyér és a bor színe alatt. Fenntartás nélkül adja önmagát mindenkinek, aki a kenyeret és bort veszi; a hívők az úrvacsorát üdvösségükre, a hitetlenek pedig saját ítéletükre veszik.

19. Jézus Krisztusnak testében és vérében adott közösségét nem választhatjuk el magától az evéstől és ivástól. Minden olyan kísérlet, amely Krisztus úrvacsorai jelenlétének értelmezésénél eltekint ettől a cselekménytől, azzal a veszéllyel jár, hogy elhomályosítja az úrvacsora értelmét.

20. Ahol ez az egyetértés megvan az egyházak között, ott a reformátori hitvallások elítélő kijelentései nem vonatkoztathatók ezen egyházak jelenlegi tanítására.”

A szöveg szerint az úrvacsorában a *feltámadott Krisztus a cselekvő*, nem az emberek, akik emlékeznek. *Krisztus önmagát adja testében és vérében. Ajándéka a bűnbocsánat, a szabadulás, a kiengesztelés és az új élet.* Ő erősít meg a hozzátartozásban. Felveszi a hagyományos terminológia előjárószoit is (*in*: testében és vérében; *cum*: kenyérral és borral; *sub*: az ígéret ígéje által). Krisztus *mindenkiért* odaadta magát. *Ez a Krisztussal való közösség elválaszthatatlan az evés és ivás aktusától.* Nem függvénye hitnek, mert „a hívők az úrvacsorát üdvösségükre, a hitetlenek pedig saját ítéletükre veszik”. Az evés és ivás aktusa is része, nem csak jele a Krisztussal való közösségnek.

Az előrelépés abban van, hogy evangélikusok és reformátusok a maguk közösségeiben úgy élhetnek az úrvacsorával, és úgy lehetnek egymás vendégei, hogy a szent vacsora lényegi tartalmában egyetértenek.

Elfogadva, hogy szándéka szerint a konkordia szövege hidat ver a két protestáns felekezet között, tegyük hozzá Theodor Dieterrel, hogy ehhez a hídhöz erős hídfők szükségesek. Evangélikusként az úrvacsoráról hitvallási irataink értelmében tanítók és prédikálok, és ugyanígy tanít és prédikál a református lelkész az ő hitvallási irataik szerint. Mindketten a *Leuenbergi konkordia* ismeretében tekintünk egymásra, és így beszélünk a másikról. Egyetérthetünk azzal, hogy ha Leuenbergre hivatkozva elhagynánk saját hitvallási tanításunkat, ez „roppant teológiai megszegényedéshez vezetne” (DIETER 2012, 34. o.). Teljességgel félreérti Leuenberget, aki úgy értené, hogy az a felekezeti örökség elhagyását vagy megtagadását jelenti. De mégsem a felekezeti hagyomány hirdetése a hivatásunk, hanem az evangéliumé.

A szakértői szint és a gyülekezet szintje között mégis távolság van. „Úgy tűnik, van valamilyen egymás iránti idegenkedés az úrvacsorai közösség tekintetében, aminek bizonyára valami rossz beidegződés vagy tudatalatti oka lehet. Ők mások, tehát nem vehetünk részt az asztalközösségükben – gondolják sokan. Megítélésem szerint a legnagyobb elmaradás abban van, hogy híveink igazából nincsenek teljesen tisztában az úrvacsora lényegével.” (GAÁL 2006, 31. o.) A teológiai szakértő Gaál Botond véleményét igazolta a reformáció ötszáz éves évfordulójának közös zsinati ünneplésén az úr-

vacsorai rész, ahol a két felekezethez tartozók szinte mindegyike ahhoz ragaszkodott, hogy saját egyházának szolgálattelvőjétől vegye az úrvacsorát, még ha emiatt hosszabb várakozásra volt is szüksége.

A gyülekezetek legyenek továbbra is bátran és teljes szívvel evangélikusok vagy reformátusok, akik azonban Leuenberg szellemében elfogadják egymást, és ha valaki az egyikben konfirmált, de a másikban kíván aktív lenni, nem kellene feltételül szabni az újakonfirmálást.

Előrelépés az egyházközösség kijelentése

A híradások és az egyházi közvélekedés figyelmen kívül hagyja, hogy a *Leuenbergi konkordia* életre kelti az egyházközösség¹² fogalmát, és éppen csak érintőlegesen szól az egyház egységéről. A cél tehát nem egy egyesült egyház, sem egy elképzelt „leuenbergi” egyház a létező evangélikus és a létező református helyett, hanem az egyházközösség, a két egyház közössége, mivel lehetővé vált ennek kijelentése és megvalósítása. Sokan még ma, ötven év után sem fogják fel, hogy a szöveg szerint az *evangélium értelmezése teszi lehetővé*, hogy a konkordiát aláíró egyházak „kijelentsék és megvalósítsák az egyházközösséget” (LK 1).

Az egyházközösség ritkán emlegetett fogalma a *Leuenbergi konkordia* szerint azt jelenti, „hogy a különböző hitvallású egyházak az evangélium értelmezésében elért egyetértés alapján az igében és a szentségekben közösséget ajánlanak fel egymásnak, és a bizonyágtételben s a világért végzett szolgálatban minél nagyobb egyezésre törekcsenek” (LK 29).¹³ Nem a két egyház egységét deklarálták, hanem az egyházközösséget. Nem befejezésről van szó, hanem valaminek az elkezdéséről. Valóban olyan, mint a házasságkötés, amelyet a házasság követ (DIETER 2012, 20. o.). Egy másik megközelítés szerint az egyházközösség kijelentése olyan, mint az alap elkészítése, hogy felépüljön rajta egy ház.¹⁴ A konkordia ezt így írja le: „Az egyházközösség az egyházak és a gyülekezetek életében valósul meg. A Szentlélek egyesítő erejébe vetett hittel együtt végzik bizonyágtételüket és szolgálatukat, és arra törekcsenek, hogy az elért közösséget megerősítsék és elmélyítsék.” (LK 35) A hangsúly nem az intézményi, szervezeti vagy éppen gazdasági egységen van, hanem a közös bizonyágtételen és szolgálaton.

Feladat: az egyházközösség megerősítése és elmélyítése

Az egyházközösség fogalmának meghatározása tartalmazza ezt a kettős feladatot. Nemcsak az ortodoxok és a római katolikusok látják úgy, hanem mi, magyarországi evangélikusok és – amint Gaál Botond tíz évvel ezelőtt írt tanulmánya tanúsítja – reformátusok is, hogy a *Leuenbergi konkordia*

¹² Meg kell különböztetnünk az egyházi közösség és az egyházközösség fogalmát. Az egyházi közösség (kirchliche Gemeinschaft, church community vagy church fellowship) egyháztagok valamely csoportját, az egyházközösség (Kirchengemeinschaft, church communion) egyházak közösségét jelenti, ahol a közösség szó egymáshoz való viszonyuk jellegét írja le. Michael Weinrich előadásának fordítása sajnos a két említett magyar kifejezést véletlenszerűen használja a *Kirchengemeinschaft* szó visszaadására, és ezzel elhomályosítja a tartalmát.

¹³ A római katolikus – evangélikus párbeszéd során 1984-ben elkészült dokumentum, *Az egység felé az átfogó egység különféle modelljeinek öt lehetséges változata között a konkordia révén létrejövő egyházi közösséget is tárgyalja*. Lásd REUSS–GÖRFÖL 2021, 241–242. o.

¹⁴ „A Leuenberg-megállapodás nem egy kész házat mutat be. Legjobb esetben is csak az alapkövetel egy felépítendő épületprojekthez, amelyre valóban van egy terv, amelyben az egyházak a közösen igényelt irányvonalak alapján megállapodtak.” WEINRICH 2023, 3. o.

megbékélt sokfélesége nem hoz semmi újat, hanem csak megszilárdítja a fennálló állapotot.¹⁵ Az ötvenéves évforduló kapcsán tartott konferencián Michael Weinrich ismételten hangsúlyozta, hogy a megvalósítás olyan folyamat, amelyet étellel kell megtölteni, mert különben elhal.¹⁶ Ritka kivételként magyar fordításban is elérhető a lehetséges továbbvezető lépések egy listája, amely még a húszéves évfordulóra készült.¹⁷

Az *intézményi keretek létrehozása* mindig a legegyszerűbb feladatnak számít, de elengedhetetlen is. 2003-ig Leuenbergi Egyházközösség néven, 2006 óta Európai Protestáns Egyházak Közössége (Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa, GEKE) néven az intézmény kis irodával és stábbal szervezi a kitűzött feladatokat.

Igen jelentős a tanulmányi munka, amelynek eredményeit tizenhat kötetben adták közre. Felekezeti párbeszédet folytattak baptistákkal, anglikánokkal és római katolikusokkal. Munkacsoport foglalkozott az élet végének (eutanázia) és az élet kezdetének (terhességmegszakítás) kérdéseivel. Elérhetőek a 2018-ban tartott nagygyűlés dokumentumai és határozatai. Közös véleményt fogalmaztak meg olyan etikai kérdésekben, mint a migráció, az euroárvák, kisebbségek, fiatal teológusok, Európa, s befejeződésük jubileumán az első és a második világháború.¹⁸ Ezek némelyike magyar fordításban is megjelent elsősorban a hazai egyházi nyomtatott médiában, de attól tartok, hogy az összesnek mindez csak töredéke. Nemcsak az úrvacsorai közösség dolgában, hanem nagyon sok más kérdésben is lehetne még több hazai eszmecsere közöttünk.¹⁹ Ez értelemszerűen ugyanúgy érvényes a teológia tudományos művelőire, mint az egyházi szolgálatban állók seregére. A hazai egyházak feladata lenne, hogy gondoskodjanak a tanulmányi anyagok fordításáról és elérhetőségéről legalább a világhálón,²⁰ hogy a felnövekvő lelkésznevezdek tagjai és az érdeklődő laikusok részt vehessenek a gondolkodásban.

A *közös célokért fáradozó együttes cselekvés* kiválóan alkalmas egymás előítéletek és előfeltevések nélküli megismerésére, a közös tapasztalatszerzésre és növekedésre a szolgálatban. Még sikerélménnyel is inkább kecsegtet ez, mint a régi viták újratárgyalása. Az emberiség lelki és testi nyomorúsá-

¹⁵ „Éppen ezért érdemel figyelmet különösen az ortodoxok és a római katolikusok által többször megfogalmazott szemrehányás visszautasítása, miszerint a GEKE kibékült sokszínűsége valójában nem megy túl a fennálló »status quo« megszilárdításán” WEINRICH 2023, 7. o.

¹⁶ „Az, hogy az egyházközösség él, attól függ, hogy megvalósul-e – nem egy egyszeri megvalósítási aktusban, hanem folyamatosan, amely folyamatosan megújul. Minden tagegyház egyetért abban, hogy fontos, hogy az egyházközösség elmélyült értelmezését továbbra is étellel töltsük meg.” WEINRICH 2023, 8. o.

¹⁷ „Most továbbvezető lépésekre van szükség ennek a közösségnek a fejlődéséhez. Ez a következőképpen történhet meg: állandó kölcsönös információ; kölcsönös tanácsadás, konzultáció és vizitáció; közös tervek egyeztetése és keresztülvitele; készség a konszenzusra; személyek cseréje, beleértve a szolgálat vállalását más egyházakban; kölcsönös támogatás; közös segítségnyújtás bajba került embereknek; idegen nyelvű és külföldi tagok integrálása a helyi gyülekezeti életbe. A közös bizonyosságtételnek és szolgálatnak ilyen elemei néhány formában már léteznek regionális szinten. Ezeket az egyház nyilvánossága számára ismertebbé kell tenni, elő kell segíteni, ki kell bővíteni és el kell mélyíteni.” A Leuenbergi Tanbeli Párbeszéd Végrehajtó Bizottságának nyilatkozata a Leuenbergi Konkordia elfogadásának 20. évfordulója alkalmából. 1993. március 13. Fordította Ferenczy Erzsébet. *Lelekpásztor*, 68. évf. 1993/9. sz. 311–312. o.

¹⁸ A felsorolt szövegek főként németül, de más nyelvekre fordítva is elérhetők itt: <https://www.leuenberg.eu/documents/>.

¹⁹ Fazakas Sándor debreceni professzor a MEÖT szociáletikai bizottságának keretében más egyházak képviselőit is bevonta a munkába, mégis érvényes Gaál Botond tíz évvel ezelőtti sóhaja, amit ő elsősorban az úrvacsorára gondolva írt le: „Ugyanakkor pedig érzem magam is, hogy mégiscsak hiányzik valamilyen párbeszéd a körünkből, amely közelebb hozhatná a két felekezetet egymáshoz.” GAÁL 2006, 31. o.

²⁰ Egyáltalán nem új gondolat ez: „Ilyen lehetőség lenne a GEKE honlapjának információs fórummá fejlesztése, amely hálózatba foglalná a tagegyházak istentiszteleti ügyekben illetékes központjait. Európában a protestáns istentisztelet nem nyerne egy egységes liturgiával, de annál inkább a tagegyházak tapasztalatainak összekötésével.” *Hajlék az időben* 2011, 50. o.

ga is megkivánná, hogy közös erőfeszítésekre szánják el magukat Krisztus tanítványai. Aligha tévedés azt állítani, hogy ebben a vonatkozásban a legnagyobb a lemaradásunk és a legtöbb a lehetőségünk.

Az egyre növekvő és rendkívül szerteágazó feladatokat felsoroló agenda a tenni akarókat arra ösztönzi, hogy az együttműködésnek és közösségi létnek átlátható medret igyekezzenek adni. Mi más lehetne ez, mint egy dokumentum, egy egyházközösségi charta vagy életrend? Esetleg egyházalkotmány, amint ilyesmit ismételten javasolnak.²¹ Kevésbé ünnepélyes kifejezéssel talán: szmsz, az egyházközösség szervezeti és működési szabályzata. Mivel magam is sokat foglalkoztam szabályzatkészítéssel és -betartással, engedtessek meg, hogy teológusként befejezésül az intézményesítés helyett mégis inkább a megfelelő mentalitás szükségességét hangsúlyozzam. Azt, amit Pál apostol a rómaiak lelkére köt (Róm 12,2): „...*változzatok meg értelmetek megújulásával*” (RÚF), „...*alakuljatok át értelmetek megújulásával*” (Simon Tamás László). Nem egyszerűen másképpen, hanem megújultan hinni, látni, érezni, gondolkodni, beszélni és cselekedni.

Az egyházközösség – egyházak koinoniája, ami több, mint az egyházi közösség – az az új kifejezés, amelyet ebben az összefüggésben meg kell tanulnunk. A tavaszi jubileumi konferencia témája ez volt: *Being church together (Gemeinsam Kirche sein)*, egyesek így fordították: *Együtt egyházzá lenni* – mintha nem lennének még egyházak. Véleményem szerint helyesebb így: *Együtt egyháznak lenni*, mert együtt, nem külön-külön, hanem együtt kell egyháznak lennünk. Úgy is lehet érteni, hogy csak a többiekkel, a többi egyházzal együtt lehetünk egyház. Vagyis nemcsak mi vagyunk egyház, hanem ők is. Erről vallunk a hitvallásban: „Hiszem az egyetemes anyaszentegyházat”. Ez a katolicitás, hogy Krisztus egyháza egy, bár önálló szervezetekben él. Egy test, amelynek sok tagja van, és ezek nemcsak különbözőek, hanem szükségesek is. Elgondolkodtató és megszívlelendő megállapítás a GEKE korábbi elnökének debreceni előadásából: „A katolicitásának kifejezett elismerése nélkül az egyház abban a veszélyben van, hogy önkényes, hogy ne mondjam, szektás tendenciát alakít ki.” (WEINRICH 2023, 7. o.) Az együtt azt jelenti, hogy nemcsak egymás mellett, hanem közösségben, koinóniában: ugyanazt gondolni, ugyanazt mondani, még ha másképpen is. Nem konkurens vagyunk, sem versenytársak a vallásos életnek egy elképzelt piacán, ahol a jók felülkerekednek, a kevésbé jók kihullanak. Inkább segítőtársak vagyunk nemcsak lelki, hanem szellemi és fizikai értelemben is, a madeóniai gyülekezetek példája szerint, akik egymásért áldozatot hozni is képesek voltak, amikor – az apostol szavai szerint – „erősen sürgetve kérték tőlünk, hogy a szentek iránti szolgálatban adakozással részt vehessenek” (2Kor 8,4; vö. CULLMANN 1966).

Az egyházközösséghez tehát megújult értelem, megújult teológia szükséges, amihez fel kell vennünk Krisztus igáját és őtöle kell tanulnunk (Mt 11,29). A *Leuenbergi konkordia* tanulásra kötelezi egyházainkat, erre a tanulásra – Krisztustól. Őáltal lehetséges a kiengesztelődés, a megbékélés. Ha azt mondjuk, megbékélt különbözőség, akkor egyházainknak inkább a határait őrizzük: itt vagyunk mi, ott pedig az árok túloldalán vannak ők, de elviseljük és nem bántjuk egymást. Ezt vonakodó közösségnek nevezném. Ha viszont azt mondjuk, megbékélt sokféleség, akkor egyházaink gazdagságára és az isteni teljességre gondolunk: itt vagyunk mi a magunk képességeivel és ajándékaival, és még itt vannak velünk ők is a maguk képességeivel és ajándékaival, mert mi velük együtt vagyunk egy-

²¹ „A kölcsönösen támogató közösség határozott növekedéséhez szükség van arra az egyházközösséget tagláló tanulmány által előterjesztett javaslatra, hogy a GEKE számára egy »egyházközösségi charta« kidolgozása elengedhetetlen. Ez egyértelműen hitelesebbé tehetné a közösséget. Mint mondtam, nem egy [egyház]alkotmányról lenne szó, hanem az egyházközösség életrendjéről és egy ilyen rendről való gondolkodás folytatásáról, olyan keretek között, amelyek a GEKE tagegyházait a megélt közösséghez közelebb segíthetik.” WEINRICH 2023, 14. o.

ház. Ők pedig velünk együtt. Csak együtt lehetünk egyház. Amikor ez közöttünk akárcsak részlegetesen is valóság lesz, akkor minket is megérinhet valami abból, hogy mit jelent a Krisztus teljességét elérő nagykorúság (Ef 4,19).

Half a century of reluctance

Anniversary of the Leuenberg Agreement

► **Fifty years ago, Lutherans and Calvinists in Hungary reluctantly joined the *Leuenberg Agreement* – for two reasons. They referred to their two-hundred-year-old practice of hospitality in the Lord’s Supper. Their predecessors came to an agreement long before Leuenberg, which only consolidated previous practice. They did not consider how the document went beyond this arrangement. They also feared that the tenets of doctrinal agreement would involve giving up their Reformation heritage. In the text of the agreement, the common content of faith was formulated by adhering to the content of Reformation creeds. Accepting it therefore does not mean disloyalty to the Reformation heritage. The study briefly reviews the reservations expressed at international level against the *Leuenberg Agreement*, and reflects on them. The author points out that the reception in Hungary almost completely ignored the fact that the declaration of church fellowship (*koinonia*) is also expressed and emphasized in the document. If this is not manifested in actions and changes in mentality, it is impossible to speak of a single body consisting of several members, that is the one church of Christ.**

► *Keywords:* Lutherans and Calvinists / Leuenberg Agreement / Holy Communion / Reformatory heritage / church fellowship

Felhasznált irodalom

- A Leuenbergi Tanbeli Párbeszéd Végrehajtó Bizottságának nyilatkozata a Leuenbergi konkordia elfogadásának 20. évfordulója alkalmából. 1993. március 13. Ford. Ferenczy Erzsébet. *Lelkipásztor*, 68. évf. 1993/9. sz. 311–312. o.
- CULLMANN, Oscar 1966. Ökumenische Kollekte und Gütergemeinschaft im Urchristentum (1961). In: uő: *Vorträge und Aufsätze 1925–1962*. Szerk. Karlfried Fröhlich. Mohr–Zwingli, Tübingen–Zürich. 600–604. o.
- DANTINE, Wilhelm 1973. A Leuenbergi Konkordia értelme és szerepe. *Theologiai Szemle*, új folyam, 16. évf. 3–4. sz. 91–95. o.
- DIETER, Theodor 2012. Die reformierte und die lutherische Bekenntnistradition und die Leistungsfähigkeit der Leuenberger Konkordie. Eine Auslegung. *Lutherische Kirche in der Welt. Jahrbuch des Martin-Luther-Bundes*, 59. évf. 19–35. o.
- FARKAS Zsuzsanna 2023a. Fazakas Sándor: Van létjogosultsága az egymás véleményére nyitott párbeszédnek. *Szemlélek.net*, március 7. <https://szemlelek.net/fazakas-sandor-van-letjogosultsaga-az-egymas-velemenyerenyitott-parbeszednek/>. (Megtekintés: 2023. szeptember 22.)
- FARKAS Zsuzsanna 2023b. Leuenberg öröksége: együtt megérteni Isten mai üzenetét. *Reformatus.hu*, március 11. <https://reformatus.hu/vilagban/hirek/leuenberg-oroksege-egyutt-megerteni-isten-mai-uzenetet/>. (Megtekintés: 2023. szeptember 22.)

- GAÁL Botond 2006. Új kilátások az evangélikus–református párbeszédben. Nagygeresd, Leuenberg – Elértünk-e valamit, várhatunk-e valamit? *Theologiai Szemle*, új folyam 49. évf. 1. sz. 28–32. o.
- GEKE Délkelet-európai Regionális Munkacsoport 2011. *Hajlék az időben. Protestáns istentisztelet Dél-, Közép- és Kelet-Európában megőrzés és változások között. Esettanulmányok alapján*. Ford. Szentpétery Péter. Elektronikus dokumentum. https://regi.reformatus.hu/data/attachments/2012/06/29/GEKE_hajelkazidoben.pdf. (Letöltés: 2023. szeptember 22.)
- ITTZÉS János 2017. Bevezetés Ordass Lajosnak a Leuenbergi Konkordiához fűzött megjegyzéseihez. *Keresztvény Igazság*, új folyam 115. sz. 5–9. o.
- KÖRTNER, Ulrich H. J. 2023. Das gemeinsame Verständnis des Evangeliums und die Rechtfertigungslehre. Vortrag auf der Konferenz „Being church together. 50th anniversary of the Leuenberg Agreement – consequences, realities and possibilities”, 9.–11. März 2023, Reformierte Theologische Universität Debrecen. Kézirat [elektronikus dokumentum].
- LABORCZI Dóra 2023a. Fabiny Tamás: Csak a szolidaritás teheti hitelessé az egyházakat. *Szemlélek.net*, március 6. <https://szemlelek.net/fabiny-tamas-csak-a-szolidaritas-teheti-hitelesse-az-egyhazakat/>. (Megtekintés: 2023. szeptember 22.)
- LABORCZI Dóra 2023b. Megbékélt sokféleségben, közös asztalnál. 50 éves a Leuenbergi konkordia. *Evangélikus.hu*, március 23. <https://www.evangelikus.hu/hireink/nagyvilag/megbekelt-sokfelessegben-kozos-asztalnál-50-eves-a-leuenbergi-konkordia>. (Megtekintés: 2023. szeptember 15.)
- LABORCZI Dóra 2023c. Úton az európai protestáns egyházak egysége felé. Ötvenéves a Leuenbergi konkordia. Interjú Cselovszkyné Tarr Klárával. *Evangélikus.hu*, március 6. <https://www.evangelikus.hu/hireink/interju/uton-az-europai-protestans-egyhazak-egysege-fele>. (Megtekintés: 2023. március 7.)
- MÁRKUS Mihály (szerk.) 2006. *Három egyezmény. Drei Abkommen. 1830 – 1833 – 1900*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2006.
- ORDASS, Lajos 1974. Einige Bemerkungen zur Leuenberger Konkordie. In: *Leuenberg – Konkordie oder Diskordie? Ökumenische Kritik zur Konkordie reformatorischer Kirchen in Europa*. Szerk. U. Asendorf – F. W. Kühneth. Die Spur, Berlin–Schleswig-Holstein, 1974. 275–276. o.
- OTTLYK Ernő 1963. De coena Domini. *Lelkipásztor*, 38. évf. 6. sz. 340–347. o.
- PRÖHLE Károly 1975. Előterjesztés. *Lelkipásztor*, 50. évf. 3. sz. 141. o.
- REUSS András – GÖRFÖL Tibor (szerk.): *Úton az egység felé. A római katolikus – evangélikus párbeszéd dokumentumai, 1972–2013*. Luther Kiadó – Vigilia, Budapest, 2021.
- WEINRICH, Michael 2023. *Az egyházi közösség megvalósulása*. Projekt és folyamat. A Debreceni Református Hittudományi Egyetemen 2023. március 9–11. között megrendezésre kerülő „Együtt egyháznak lenni – A Leuenbergi Egyezmény 50. évfordulója – következmények, realitások és lehetőségek” című nemzetközi tudományos konferencia nyitóelőadása. Kézirat [elektronikus dokumentum].